

Myroslav Vološčuk, „Rus” v ugors’komu korolivstvi (XI – druga polovina XIV st.): suspil’no-politična rol’, majnovi stosunki, migraciji, Lileja-NV, Ivano-Frankivsk 2014, ss. 496

Zagadnienie ruchów migracyjnych ludności ruskiej w czasach średniowiecza należy do tych problemów, którym dotychczasowa historiografia nie poświęcała wnikliwszej uwagi. Złożoność problematyki, specyficzna w przypadku Rusi XI–XIII w. baza źródłowa oraz pokaźna i rozproszona w zbiorach archiwów ukraińskich, węgierskich czy słowackich liczba źródeł dokumentowych powodują, że badania nad tego rodzaju zjawiskami nie są zaliczane do łatwych. Z tym większym uznaniem należy więc przyjąć zamysł Autora recenzowanej monografii, by znaleźć i w miarę możliwości odtworzyć losy oraz związki ludności pochodzenia ruskiego, która w okresie XI w. i pierwszej połowy XIV w. migrowała na obszar Królestwa Węgierskiego. Myroslav Vološčuk postawił sobie również za cel obserwację procesów demograficznych i socjalno-społecznych towarzyszących przesiedlaniu się mieszkańców Rusi oraz określenie ich roli w działaniach politycznych i dyplomatycznych władców węgierskich XI – pierwszej połowy XIV stulecia.

Autor jako okres początkowy swoich rozważań wyznaczył połowę XI w., słusznie podkreślając związek między pierwszym węgiersko-ruskim mariażem dynastycznym (małżeństwo córki Jarosława Mądrego z księciem Andrzejem) a pojawieniem się w otoczeniu władców węgierskich osób pochodzenia ruskiego¹. Znacznie bardziej dyskusyjną kwestią jest cezura końcowa. Myroslav Vološčuk ustala ją na 1350 r., stwierdzając, że wówczas Polska zgłosiła swoje prawa do dziedzictwa Romanowiczów, do którego pretendowało również Królestwo Węgierskie, co „wzmogło procesy migracyjne ze wschodu na zachód” (s. 15). Należy zwrócić uwagę, że teza o nasileniu ruchów migracyjnych w latach pięćdziesiątych XIV w. nie znajduje jednak odzwierciedlenia w materiale źródłowym (również prezentowanym przez Autora). Bardziej zasadny wydaje się pogląd wi-

¹ Postulat zwrócenia baczniejszej uwagi na rolę związków dynastycznych w szeroko pojętej wymianie kulturowej wielokrotnie pojawiał się już w literaturze przedmiotu – zob.: J. Tęgowski, *Kontakty, rodzinne dynastów polskich i ruskich w średniowieczu*, w: *Między sobą. Szkice historyczne polsko-ukraińskie*, red. T. Chynczewska-Hennel, N. Jakovenko, Lublin 2000, s. 7–32; M. Bartnicki, *Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264*, Lublin 2005, s. 32; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna*, Kraków 2012, s. 31, 51–52, 224.

zący wspomniane zjawisko z czasami namiestnictwa Władysława Opolczyka (lata 1372–1379), który świadomie dążył do podkreślenia związku obszarów ziemi halickiej z Andegawenami, co sprzyjało nasileniu procesów migracyjnych w obu kierunkach².

Praca ma układ chronologiczno-problemowy. W rozdziale I przedstawiono stan badań nad zagadnieniem migracji ludności ruskiej na obszar Królestwa Węgierskiego. Pewnym mankamentem tej części rozważań jest umieszczenie w niej polemiki z polskim badaczem A. Jusupowiciem, odnoszącej się do kwestii identyfikacji znanego z przekazu kroniki halicko-włodzimierskiej bojara Sudysława ze znanym ze źródeł węgierskich urzędnikiem Sobiesławem (s. 14). Wspomnianemu zagadnieniu poświęca bowiem M. Vološčuk odrębny obszerny eskurs w rozdziale VI (s. 284–324), co powoduje niepotrzebne powtórzenia.

W kolejnym rozdziale *Ruś – „Ruthenia” – halicka ziemia IX–XIV w.* Autor omówił kwestię funkcjonowania pojęcia „Ruś” od końca X do XIV stulecia, koncentrując swoją uwagę na zagadnieniu rozszerzenia wspomnianej nazwy na obszary ziem, które od XII w. określano halickimi oraz tereny zakarpackie. W osobnym podrozdziale została scharakteryzowana terminologia urzędniczo-społeczna funkcjonująca w Królestwie Węgierskim w XI–XIV w. (s. 126–141), co wprowadza pewien dysonans w konstrukcji tej części rozważań koncentrujących się na kwestii identyfikacji etnicznej i ludności obszarów ziemi halickiej.

Rozdział III zawiera zestawienie biogramów 19 osób, które w źródłach węgierskich identyfikowane były jako *genere Rutheni*. Autor podjął próbę ustalenia ich powiązań rodzinnych, statusu majątkowego oraz pozycji społecznej w Królestwie Węgierskim. M. Vološčuk stara się również wyjaśnić przyczyny migracji, dochodząc do wniosku, że najważniejszymi z nich były: intensyfikacja kontaktów Arpadów i Rurykowiczów w XI–XII w., zamierzenia włączenia ziemi halickiej w obręb Królestwa Węgierskiego, wpływające na politykę osadniczą władców węgierskich (osiedlanie na własnym terytorium ludności ruskiej) oraz najazd mongolski, który nasilił ruchy migracyjne w latach czterdziestych XIII w.

W kolejnym rozdziale (IV) zostały przedstawione biogramy 28 osób występujących w dokumentach węgierskich z określeniem *dictum Orrus* – „przezwanymi Rusinami”. Autor, charakteryzując tę grupę, zwrócił uwagę, że w jej skład wchodziła nie tylko ludność pochodzenia ruskiego, lecz również mieszkańcy Węgier, którzy utrzymując bliskie kontakty z Rusią lub osadnikami ruskimi na obszarze królestwa węgierskiego (kontakty

² Zob. G. Jawor, *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, Lublin 2004, s. 65–66.

handlowe, kulturalne, religijne), sami również byli określani wspomnianym mianem. Dalsza część pracy (rozdział V) zawiera charakterystyki osób, które występowały w dokumentach węgierskich, ale ich przynależność do etosu ruskiego budzi poważne wątpliwości badacza.

Ostatni z rozdziałów monografii (VI) zajmują kwestie będące przedmiotem szczególnie zagorzałych sporów w literaturze przedmiotu. Autor w tej części rozważań wiele miejsca poświęcił osobie bojarzyna Sudysława, starając się udowodnić jego pochodzenie z czeskiego rodu Ludan i powiązać ze wspomnianym w źródłach węgierskich Sobiesławem oraz określić relacje rodzinne innego bohatera kroniki halicko-włodzimierskiej Dobrosława Sudicza – „wnuka popa” – z Sudysławem/Sobiesławem. Kolejne ekskursy dotyczą Piotra, syna Petene oraz Dymitra Dietki, któremu Autor przypisuje węgierskie pochodzenie.

W znajdującym się w *Zakończeniu* podsumowaniu rozważań M. Wołoszćuk podkreśla, że do końca X i początku XI w. Zakarpacia nie nazywano Rusią, zaś pierwsze informacje o ruskich osadnikach na Węgrzech pochodzą z połowy XI w. Proces migracji ludności ruskiej na tereny węgierskie Autor wiązał z zawarciem pierwszych związków matrymonialnych między Rurykowiczami a Arpadami. Nasilenie procesów migracyjnych nastąpiło wraz ze wzrostem zainteresowania obszarem ziemi halickiej władców węgierskich, którzy przez politykę osadniczą dążyli do ściślejszego zespolenia wspomnianego obszaru ze swoim królestwem. Poczynione przez badacza obserwacje dotyczące pozycji społecznej, majątkowej Rusinów na Węgrzech pozwoliły sformułować wniosek, że stanowili oni najbardziej aktywną grupę ludności napływowej w otoczeniu królów węgierskich XIII–XIV w.

Rozważania zostały uzupełnione indeksem osobowym, geograficznym oraz obszernym zestawieniem cytowanych źródeł i literatury (1126 pozycji). Warto również wspomnieć o bogatym materiale ilustracyjnym, na który składa się ponad 100 fotografii, przedstawiających m.in. wykorzystywane w pracy dokumenty z zasobu archiwów węgierskich.

Z wielu prezentowanych w monografii problemów szczególną uwagę zwraca kwestia samoidentyfikacji mieszkańców ziemi halickiej. M. Wołoszćuk, za literaturą przedmiotu, odnosi pojęcie Rusi przede wszystkim do terytorium kontrolowanego przez dynastię Rurykowiczów. Zdaniem badacza obszar do linii Karpat stał się „Rusią” dopiero w 992 r., kiedy Włodzimierz I podjął wyprawę i podporządkował sobie Chorwatów (s. 95). Zasadniczo zgadzając się z poglądami Autora, należy zauważyć, że *Powieść lat minionych* nie jest zbyt pewnym źródłem dla chronologii „podporządkowywania” władzy Rurykowiczów sąsiednich plemion. Zachowana

do naszych czasów wersja *Powieści* była efektem pracy dwunastowiecznych redaktorów, którzy stworzyli nową, syntetyczną przeszłość, określającą miejsce Rusi w chrześcijańskiej ekumenie³. Ze szczególną ostrożnością należy odnosić się zwłaszcza do przekazów o Włodzimierzu I, którego konwersja na chrześcijaństwo traktowana była jako punkt zwrotny w dziejach Rusi i z tego też względu narracje o wspomnianym władcy były konstruowane wedle określonych wzorców, mających pokazać we wnętrzną przemianę władcy-neofity⁴. Z tego też powodu stwierdzenie, że podporządkowanie obszaru późniejszej ziemi halickiej władzy Rurykowiczów nastąpiło w 992 r., wydaje się zbyt kategoryczne.

Kwestią dyskusyjną jest również zagadnienie samoidentyfikacji mieszkańców ziemi halickiej. M. Vološčuk, akcentując występujące w przekazach latopisarskich przeciwstawienie pojęcia „Ruś” określeniom „Halicz”, „ziemia halicka”, „Haliczanie”, traktował je jako świadectwo odrębności etnicznej mieszkańców północno-wschodnich stoków Karpat (s. 114). Sprawa ta wydaje się jednak bardziej złożona. Przede wszystkim pojawia się pytanie, czy termin „Haliczanie” możemy rozpatrywać w kategoriach wspólnoty etnicznej (wspólne pochodzenie, przeświadczenie o wspólnych więzach krwi), czy też jako pojęcie odnoszące się tylko do wspólnoty terytorialnej. Warto zaznaczyć, że począwszy od XII w. w latopisarstwie ruskim możemy zaobserwować zjawisko zastępowania nazw plemiennych (redaktorzy *Powieści* mieli świadomość wieloetnicznego charakteru ludności żyjącej we władztwie Rurykowiczów) nazwami urobionymi od głównych ośrodków administracyjnych (Smolinianie, Suzdalianie, Nowogrodzianie itp.)⁵. Zasadniczym problemem jest rozstrzygnięcie, czy owe zmiany terminologii źródeł ruskich odbijają proces kształtowania się nowych wspólnot powstałych w wyniku podziałów terytorialnych władztwa Rurykowiczów, czy też mamy do czynienia z tzw. współ-

³ S. Franklin, *Borrowed Time: Perceptions of the Past in Twelfth Century Rus', w: Perception of the Past in Twelfth Century Europe*, ed. P. Magdalino, London 1992, s. 158–162.

⁴ Por. M. Bartnicki, *Władca i poddani w historiografii ruskiej XI–XIII wieku*, Lublin 2015, s. 135–184.

⁵ I. Vedyuškina, *Formy projaolenija kollektivnoj identičnosti v Povesti vremennyh let*, w: *Obrazy prošlogo i kolektivnaja identičnost' v Evrope do načala Novogo Vremeni*, eds. L. I. Relina, I. Vedyuškina, Moskva 2003, s. 292–310; A. Rogov, B. Florya, *Formirovanie samoznanija drevnerusskoj narodnosti (po pamjatnikam drevnerusskoj pis'mennosti X–XII vv)*, w: *Razvitie etničeskogo samosoznanija slawjanskich narodov v epochu rannogo srednevekov'ja*, ed. V. D. Koroľjuk, Moskva 1982, s. 100–117; B. Florya, *Istoričeskie sud'by Rusi i etničeskoe samopoznanie vostočnych Slavjan v XII–XV vekach. K voprosu o zaroždenii vostokoslavjanskich narodnostej*, w: *Etničeskoe samopoznanie Slavjan v XV stoletni*, eds. G. Litavrin, B. Florya, G. Mel'nikov, Moskva 1995, s. 11–12.

notami wyobrażonymi, funkcjonującymi jedynie w umysłach ruskich latopisarzy⁶.

Niewątpliwą zasługą M. Vološčuka jest próba określenia, jak w Królestwie Węgierskim postrzegano pojęcia „Ruś” oraz „Haliczanie”. Według Autora pierwszy z wymienionych terminów wiązano przede wszystkim z dynastią Rurykowiczów. Czynnikiem integrującym ludy zamieszkujące Ruś był ród panujący. Historia Rusi to historia dynastii Rurykowiczów i ziem, nad którymi rozciągnęli swoją władzę. Jakkolwiek możemy zgodzić się ze zdaniem Autora, że przejawy samoidentyfikacji, poczucia jedności i związku z Rusią zaobserwować możemy przede wszystkim na poziomie dynastii, to wydaje się, że pojęcia „Ruś” – „ruski” miały jednak znacznie szersze konotacje i odnosiły się również do specyfiki kulturowej ludów żyjących we władztwie Rurykowiczów. O ile wzmiankę kroniki halicko-włodzimierskiej o odziewaniu się księcia Daniela Romanowicza wedle „zwyczaju ruskiego” moglibyśmy rozpatrywać w kontekście podkreślenia jego przynależności do dynastii panującej⁷, to trudno ignorować zapis o starciu wojsk księcia krakowsko-sandomierskiego Leszka z wojskami Wasylka Romanowicza, podczas którego Polacy, jak podaje kronikarz, idąc przeciw Rusinom krzyczeli: „porzniemy wielkie brody”⁸.

Węgrzy, podobnie jak i Polacy, postrzegali przede wszystkim odmienność kulturową mieszkańców władztwa Rurykowiczów, przejawiającą się w ubiorze, zwyczajach, języku czy przynależności do Kościoła wschodniego. Z tego powodu, jak sądzę, przybyszów określano na Węgrzech mianem „Ruthenes” lub „Orozzi”. Pojawiające się w źródłach węgierskich określenia „Halicz”, „Haliczanie”, odnoszą się do nazw nie tyle etnicznych co administracyjnych – terytorialnych i nie można ich traktować jako dowodu na to, że odróżniano je od „Rusi”. Sam Autor zresztą przytacza przykłady przekazów, gdzie ziemia halicka nazywana była Rusią (s. 122). Rozróżnianie w kancelarii władców węgierskich terminów „Ruś” i „Halicz” wynikało raczej z faktu, że użycie tego pierwszego określenia oznaczałoby pretensje Arpadów do całości ziem Rurykowiczów. Pojęcie „Halicz” w znaczeniu centrum administracyjnego ziem znacznie dokładniej precyzowało obszar, który był przedmiotem zainteresowania królów węgierskich.

Uwagi polemiczne wywołuje również ta część rozważań, która dotyczy identyfikacji bojarów występujących na kartach kroniki halicko-włodzimierskiej ze wzmiankowanymi w dokumentach węgierskich oso-

⁶ A. P. Tolochko, *Voobrażennaja narodnost'*, „Ruthenica” 2002, 36, s. 112–117.

⁷ *Ipat'evskaya letopis'*, *Polnoe Sobranie Russkich Letopisej*, t. 2, Moskwa 2001, kol. 814.

⁸ *Ibidem*, kol. 804.

bami z określeniami „Rutheni” lub „Orrus”. Należy podkreślić, że w przypadku tego rodzaju badań poważnym utrudnieniem jest nie tylko rozproszony i fragmentaryczny materiał źródłowy, lecz przede wszystkim ograniczony zasób metod badawczych, na podstawie których możliwa jest identyfikacja osób. Autor recenzowanej pracy przede wszystkim odwoływał się do kryterium imiennego, kryterium chronologii występowania/wzmiankowania danej osoby w źródłach, kryterium pozycji społecznej. Myroslav Vološčuk, rozważając jednak kwestie identyfikacji bohaterów kroniki halicko-włodzimierskiej w źródłach węgierskich, nie oparł się pokusie uznawania rezultatów badań jedynie domyślnych lub hipotetycznych za całkiem pewne (zob. s. 145–175; 284–360).

Tak np. bojara halickiego – Władysława Kormilczyca, wzmiankowanego w przekazach latopisu halicko-włodzimierskiego w latach 1206–1214, uznaje kategorycznie za tożsamego z Władysławem Ruskim (Ladislao Rutheni), który występował w dwu dokumentach węgierskich datowanych odpowiednio na 1231 i 1232 r. (s. 145–175). Rzecz jednak w tym, że kronikarz halicko-włodzimierski, wspominając po raz ostatni Władysława Kormilczyca (1214), informuje nas, że król węgierski: „Володислава в Галичизаточи и в томъ заточень и оумре”⁹. M. Vološčuk, dostrzegając sprzeczność przekazu kronikarskiego z hipotezą utożsamiającą Kormilczyca z Władysławem Ruskim, opowiadał się za wysuniętym w literaturze poglądem, że wspomniany zapis kroniki nie jest wiarygodny. Autor kroniki, negatywnie nastawiony do wspomnianego bojara, jakoby nieznający dalszych losów Władysława, wymyślił historię o jego uwięzieniu i śmierci na Węgrzech¹⁰. Takie twierdzenie, negujące wartość zapisu źródłowego, który „nie pasuje” do przyjętej koncepcji, nie wydaje się jednak uprawnione. Cytowany fragment kroniki został zredagowany między 1238 a 1256 r., a więc około 30 lat od opisywanych wydarzeń, przez osobę wywodzącą się z najbliższego otoczenia książąt Romanowiczów. Biorąc pod uwagę intensywność relacji rusko-węgierskich w okresie rządów Daniela Romanowicza, trudno zakładać, by na jego dworze nie wiadano o dalszych losach bojara, który do 1214 r. brał tak aktywny udział w wydarzeniach halickich.

⁹ *Ibidem*, kol. 730–731.

¹⁰ A. Jusupowicz, *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (1205–1269). Studium prozopograficzne*, Kraków 2013, s. 283–286. Mało przekonujący wydaje się argument wspomnianego badacza, jakoby w 1214 r. Władysław jako urzędnik królewski został odwołany z Halicza. Brak oporu ze strony bojara wynikał raczej z faktu, że w Haliczu stacjonowała załoga węgierska, która wydała Władysława ludziom przysłanym przez króla Andrzeja II.

Warto również zwrócić uwagę, jak redaktor tzw. Latopisu Daniela konstruował opowieści o tych przedstawicielach elity bojarńskiej, których nie darzył szczególną sympatią. Jednym z nich był Żyrośław, wzmiankowany w przekazach z lat 1221–1227. Opierając się na zapożyczeniach z *Wojny żydowskiej* Flawiusza, autor kroniki przedstawił negatywną charakterystykę bojara: zdraдлиwego, podstępного, kłamliwego człowieka, który za swoje czyny: „[...] nie znajdzie przystani spokoju we wszystkich ziemiach ruskich i węgierskich i w żadnym innym zakątku świata”¹¹. Jednakże przechodząc do opisu dalszych losów Żyrośława, wspomina, że bojar ten przebywał na służbie u księcia Izjasława Włodzimierzowicza i wraz z nim w 1227 r. udał się na Węgry.

Jak więc widzimy, kronikarz nie potrzebował uciekać się do konfabulowania wiadomości o dalszych losach Żyrośława, by zdyskredytować go w oczach czytelnika. Obserwacje tekstologiczne narracji latopisarskich wskazują, że latopisarze nie „wymyślali” opowieści, zwłaszcza dotyczących czasów im niemal współczesnych. Dla zaprezentowania zgodnej z ich intencjami wizji przeszłości wykorzystywali pewne schematy kompozycyjne, odpowiednio określając rolę bohaterów wydarzeń, oceniając ich działania, zarządzając aktywnością, dokonując przemilczeń czy odpowiednio sytuując wydarzenia w czasie¹².

Negowanie przekazu, którego treść przeczy przyjętej koncepcji, budzi zatem zastrzeżenia. Wątpliwości, czy wzmiankowany w przekazach kroniki ruskiej Władysław Kormilczyc jest tożsamy z Władysławem Ruskim, rosną, kiedy zwrócimy uwagę na kryterium chronologiczne. Pierwsze wzmianki o działalności politycznej Władysława odnoszą się do okresu panowania Romana Mściśławowicza, jakkolwiek M. Vološčuk wysunął przypuszczenie, że w 1188 r. bojar znalazł się w grupie zakładników, których król węgierski Bela III wywiózł ze sobą na Węgry, gdzie przebywali do lat dziewięćdziesiątych XII w. (s. 150). Po powrocie do Halicza, w latach 1198–1199, Władysław Kormilczyc należał do grupy najbardziej wpływowych bojarów halickich, którzy popadli w konflikt z księciem halickim Romanem Mściśławowiczem. Na tej podstawie możemy przypuszczać, że Władysław liczył wówczas co najmniej 35–40 lat, skoro znalazł się w gronie „liderów” bojarstwa halickiego końca XII w.¹³. Jeżeli przyjmujemy tożsamość Władysława z latopisarskim Władysławem Kormilczy-

¹¹ *Ipat'evskaya letopis'*, kol. 747–748; zob. A. P. Toločko, *O galickim bojarinie Žiroslavie, ego vence i ubožestve „Ruthenica”* 2006, t. 5, s. 252–255.

¹² Zob. T. Vilkuł, *Ljud'e i knjaz' v konstrukcijach letopiscev XI–XIII vv.*, Kiiw 2007.

¹³ Por. A. Jusupović, *Elity ziemi halickiej*, s. 276–287. Badacz przypuszczał, że Władysław urodził się między 1142 a 1170 r.

cem, to w chwili wystawienia dokumentów (1231–1232) liczyć musiał ponad 70 lat¹⁴. Wprawdzie Władysław mógł dożyć tak sędziwego wieku, ale biorąc pod uwagę średnią długość życia w tym okresie (30–35 lat) i znaczny odstęp czasu między informacjami pochodzącymi z kroniki halicko-włodzimierskiej o działalności bojara na Rusi (1214) a datacją dokumentów, w których występuje Ladislaus Ruthenus, utożsamianie obu osób budzi wątpliwości. Zastanawia również fakt, że ów jeden z najbardziej wpływowych, prowęgiersko nastawionych bojarów halickich nie uczestniczył w działaniach węgierskich w Haliczu w latach trzydziestych XIII w. Biorąc pod uwagę powyższe zastrzeżenia, kwestię identyfikacji Władysława Kormilczyca z Władysławem Ruskim możemy uznać za hipotetyczną, natomiast nie traktować jej jako pewnik.

Równie dyskusyjna jest teza Autora o przynależności kolejnego z bojarów – Sudysława, wzmiankowanego w przekazach kroniki halicko-włodzimierskiej w latach 1211–1234, do czeskiego rodu Ludan i utożsamianiu go z Sobiesławem, występującym na dokumentach węgierskich z lat 1236–1249. W literaturze przedmiotu wysuwano już wątpliwości odnośnie do takiej identyfikacji, zwracając uwagę na różnice między imieniem Sudysław (Sudzislaus, Sandislaw, Sudislaus) a Sobiesław (Subislau, Sobeslao)¹⁵.

Jakkolwiek podzielam opinię o braku podstaw do identyfikowania latopisarzkiego Sudysława z występującym w źródłach węgierskich Sobiesławem, to jednocześnie przychylam się do zdania M. Vološčuka, że kwestia różnic w brzmieniu obu imion nie może być rozstrzygająca. Taki argument, nawet w przypadku zapisów źródłowych powstałych w jednym kręgu kulturowym, ma ograniczoną wartość dowodową. Kiedy konfrontujemy źródło ruskie z dokumentami sporządzonymi w języku łacińskim, musimy liczyć się z pomyłkami natury paleograficznej lub fonetycznej¹⁶.

Słabość tezy M. Vološčuka o utożsamianiu Sudysława z Sobiesławem z rodu Ludan polega na braku jakichkolwiek przesłanek poza podobieństwem (hipotetycznym) obu imion. Autor wprawdzie próbował znaleźć

¹⁴ W przypadku przyjęcia pierwszej zaproponowanej przez A. Jusupowicia najwcześniejszej możliwej daty narodzin bojara (1142) w chwili wystawienia dokumentu liczyłby on 90 lat.

¹⁵ A. Jusupović, *Wpływ halickiego otoczenia książęcego na „władzę” w pierwszej połowie XIII wieku na przykładzie Sudysława*, w: *Kniaża doba: istorija i kul'tura*, L'viv 2011, v. 5, s. 146–147.

¹⁶ Zob. K. Jasiński, *Problemy identyfikacji osób w badaniach mediewistycznych*, w: *Genealogia. Problemy metodyczne w badaniach nad społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, Toruń 1982, s. 204.

dotatkowe argumenty przemawiające za przyjętą tezę, ale są one mało przekonujące. Brzmia one następująco:

1. Najaktywniejszy okres działań Sudysława w Haliczu przypada na lata 1210/1211–1234, a więc w czasie, kiedy węgierskie dokumenty nie notują Sobiesława z rodu Ludan.

2. Latopisarze niejednokrotnie notowali w Haliczu sojuszników Arpadów: Czechów i Morawian.

3. Przekazy latopisarskie podkreślają bliskie związki Sudysława z Węgrami.

4. Syn Sobiesława – Bogomir objął w 1235 r. posadę komesa Szeklerów w północno-wschodniej Transylwanii na pograniczu z ziemią halicką.

5. W 1241 r. kołomyjską wołość i Poniże kontrolował Dobrosław Sudicz identyfikowany z synem Sudysława.

Podstawowa słabość tezy Autora polega na tym, że trudno wyjaśnić, jak przedstawiciel obcego, czeskiego rodu stał się jedną z najbardziej wpływowych osobistości bojarstwa halickiego w latach trzydziestych XIII w. Wprawdzie M. Vološčuk wysunął hipotezę o małżeństwie Sobiesława z córką miejscowego popa, ale czy takie małżeństwo gwarantowało Sudysławowi wysoką pozycję wśród miejscowej elity politycznej? Przeciwno tezie o czeskim pochodzeniu Sudysława przemawia również argument *ex silencio*. Niemal współczesny Sudysławowi autor kroniki halicko-włodzimierskiej, który nie darzył sympatią wspomnianego bojara, niewątpliwie wypomniałby mu obce pochodzenie. Problematiczne wydaje się również powiązanie z Sudysławem/Sobiesławem wiadomości kronikarza ruskiego o Czechach posiłkujących Władysława Kormilczyca w 1213 r. Jeśli Władysława posiłkowałoby ludzie Sudysława/Sobiesława, kronikarz nie omieszkałby o tym wspomnieć. Warto zwrócić uwagę na przekaz kroniki o obronie przez wspomnianego bojara Halicza w 1230 r. przed wojskami Daniela Romanowicza. Kronikarz, informując o „wojsku Sudysława”, ani razu jednak nie wspominał, by w jego szeregach znajdowali się Czesi.

Wydaje się, że istotnym argumentem przeciwko tezie M. Vološčuka jest również fakt, że wśród zasobu imion funkcjonujących w kolejnych pokoleniach rodu Ludan nie znajdujemy mian wskazujących na związki z Rusią. Znani ze źródeł węgierskich potomkowie Sobiesława nosili imiona: Bogomir, Witk, Nicolaus, Sthepanus, Zebeslaus. Wprawdzie do synów Sobiesława M. Vološčuk zalicza również występującego w kronice halickiej Dobrosława Sudicza, ale jest to efekt utożsamienia przez Badacza Sobiesława z latopisarskim Sudysławem. Autor uważa bowiem że Dobrosław Sudicz był synem Sudysława, co jednak również budzi wątpliwości.

Mimo tych kilku uwag polemicznych monografia M. Vološčuka jest niezwykle wartościową pozycją, wzbogacającą wiedzę o mało znanej sferze relacji rusko-węgierskich XII–XIII w. Podziw budzi niezwykle rozległa kwerenda źródłowa (w archiwach węgierskich, słowackich, ukraińskich), dzięki której udało się Badaczowi zidentyfikować pokaźną grupę osób ruskiego pochodzenia, które na przestrzeni trzech wieków osiedliły się na terytorium królestwa węgierskiego, aktywnie włączając się w życie polityczne i ekonomiczne władztwa Arpadów. Monografia M. Vološčuka jest ważnym głosem w dyskursie nad zagadnieniem migracji w Europie doby średniowiecznej, zagadnieniem, które z perspektywy współczesnych nam wydarzeń nabiera szczególnego znaczenia.

Mariusz Bartnicki
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Ipat'evskaya letopis', Polnoe Sobranie Russkich Letopisej, t. 2, Moskwa 2001.

Opracowania

- Bartnicki M., *Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264*, Lublin 2005.
- Bartnicki M., *Władca i poddani w historiografii ruskiej XI–XIII wieku*, Lublin 2015.
- Dąbrowski D., *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna*, Kraków 2012.
- Florja B., *Istoričeskie sud'by Rusi i etničeskoe samopoznanie vostočnych Slavjan v XII–XV vekach. K voprosu o zaroždenii vostoknoslavjanskich narodnostej*, w: *Etničeskoe samopoznanie Slavjan v XV stoletni*, eds. G. Litavrin, B. Florya, G. Mel'nikov, Moskwa 1995.
- Franklin S., *Borrowed Time: Perceptions of the Past in Twelfth Century Rus'*, w: *Perception of the Past in Twelfth Century Europe*, ed. P. Magdalino, London 1992.
- Jasiński K., *Problemy identyfikacji osób w badaniach mediewistycznych*, w: *Genealogia. Problemy metodyczne w badaniach nad społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, Toruń 1982.
- Jawor G., *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, Lublin 2004.
- Jusupović A., *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (1205–1269). Studium prozopograficzne*, Kraków 2013.
- Jusupović A., *Wpływ halickiego otoczenia książęcego na „władzę” w pierwszej połowie XIII wieku na przykładzie Sudysława*, w: *Kniaża doba: istorija i kul'tura*, L'viv 2011, v. 5.
- Rogov A., Florya B., *Formirovanie samoznanija drevnerusskoj narodnosti (po pamjatnikam drevnerusskoj pis'mennosti X–XII vv)*, w: *Razvitie etničeskogo samosoznanija slavjanskich narodov v epochu rannogo serednevekov'ja*, ed. V. D. Koroljuk, Moskwa 1982.

- Tęgowski J., *Kontakty, rodzinne dynastów polskich i ruskich w średniowieczu*, w: *Między sobą. Szkice historyczne polsko-ukraińskie*, red. T. Chynczewska-Hennel, N. Jakovenko, Lublin 2000.
- Tolochko A. P., *Voobražennaja narodnost'*, „Ruthenica” 2002, 36.
- Toločko A. P., *O galickim bojarinie Žiroslavie, ego vence i ubožestvo*, „Ruthenica” 2006, t. 5.
- Vedyuškina I., *Formy projavlenija kollektivnoj identičnosti v Povesti vremennyh let*, w: *Obrazy prošlogo i kolektivnaja identičnost' v Evrope do načala Novogo Vremeni*, eds. L. I. Relina, I. Vedyuškina, Moskva 2003.
- Vilkul T., *Ljud'e i knjaz' v konstrukcijach letopiscev XI–XIII vv.*, Kiiiv 2007.